

OB'YEKTI SIFATIDA

Ikmatullayev G'ayrat Zokirovich

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi

universiteti Xizmat faoliyatini tarbiyaviy-psixologik

ta'minlash kafedrası dotsenti , p.f.f.d.(PhD)

Shaxsning ijtimoiy moslashuvi - bu bir shaxs yoki guruhning ijtimoiy jamiyatga moslashish jarayoni bo'lib, u orqali hayotiy maqsadlarni amalga oshirish shartlarini ifodalaydi. Bunga ta'lim jarayoniga, ishlashga, turli insonlar bilan munosabatlarga, madaniy muhitga, dam olish va ko'ngil ochish uchun mumkin bo'lgan sharoitlarga ko'nikish kiradi. Aqlli inson ijtimoiy mavjudotdir. Ijtimoiylik olimlar tomonidan aqlning instinktlar ustidan hukmronligi belgisi deb hisoblanmaydi, chunki zoopsixologiya ba'zi hayvonlarning ijtimoiy xulq-atvorini ta'kidlaydi. Biroq, aqlli odam fauna dunyosidan ijtimoiylashuvga bo'lgan tabiiy ehtiyojning oshishi bilan ajralib turadi.

Ushbu hodisani talqin qilish uchun bir nechta yondashuvlar mavjud. Fikrlar faqat ijtimoiylashuvning funksional tomonlarini, shuningdek, uni amalga oshirish sabablari va shartlarini talqin qilishda farqlanadi.

Biroq, barcha nazariyotchilar ijtimoiylashuv inson uchun zaruriy jarayon ekanligiga qo'shiladilar.

V.A.Bogdanov ijtimoiylashuvni "shaxsning jamiyat va guruhning xulq-atvorlari, ularning qadriyatlarini, me'yorlari va munosabatlarini o'zlashtirish jarayoni" deb ta'riflaydi [3].

Ushbu ta'rif ko'pchilik sosiologlar va ijtimoiy psixologlar tomonidan qo'llaniladi.

Xorij sosiologiyasida ijtimoiylashuv jarayonini talqin qilishda shaxsiy yondashuv ishlab chiqilgan. D.Mayers ijtimoiylashuvni "shaxsni shakllantirish jarayoni, shaxsni o'qitish, ta'lim va tarbiya tizimiga, shu jumladan oilaga, ommaviy

axborot vositalariga, adabiyotga va san'atga ta'siriga asoslangan hayotiy pozisiya, bu shaxsning shakllanish davri bilan chegaralanib qolmaydi, balki butun umr davom etadi" deb hisoblaydi [5].

Ijtimoiylashuv jarayonini nafaqat shaxsiy rivojlanish jarayoni, balki turmush tarzini izchil o'zgartirish sifatida ko'rib, ijtimoiylashuv jarayonini belgilashga shaxsiy yondashuv bo'yicha D. Mayersning pozitsiyasini aniqlashtirish kerak. Sharhni mashhur ijtimoiy psixolog N.E.Veraks umumlashtiradi, u ijtimoiylashuv mavzusini hayot tarzi emas, balki hayot aylanishining asosiy bosqichlari qiladi. Tadqiqotchi bir necha bosqichlarni aniqlaydi: "bolalik, o'qish, ish, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan hayot (nafaqa yoshi)" [4]. Bosqichlarning o'zgarishi ijtimoiylashuv jarayonini belgilaydi va uni faollashtiradi. Hayot bosqichlaridagi o'zgarishlar insonning shaxsiy rivojlanishidan tashqarida sodir bo'lmaydi. Aksincha, bir bosqichdan ikkinchisiga o'tish davrida ijtimoiylashuvning muvaffaqiyati shaxs rivojlanishining tabiatiga bog'liq bo'ladi. Shunday qilib, shaxsiy rivojlanish va ijtimoiylashuv jarayonlari bir-biri bilan chambarchas bog'liq, ammo ular bir xil emas.

N.Veraksaning ijtimoiylashuv ta'rifiga yondashuvini tahlil qilib, shuni ta'kidlash kerakki, tadqiqotchi keltirgan hayot bosqichlarini ham farqlash mumkin. Va bu differentsiatsiya nafaqat inson faoliyatini o'z ichiga oladi. Jumladan, bolalik davrini juda farqlash mumkin.

G.M.Andreyevaning fikricha, ijtimoiylashuv juda murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u yetakchi faoliyat turlarini o'zgartirish bilan cheklanmaydi. "Faoliyat turlarining o'zgarishi, - deb yozadi tadqiqotchi, - ijtimoiylashuvning asosi bo'lishi va moslashtirilgan ijtimoiy rivojlanishning asosiy mezonini sifatida qaralishi mumkin; biroq, faoliyatni ijtimoiylashuv jarayoni bilan bog'lamaqlik va faoliyatni uning yagona tarkibiy va funksional elementi deb hisoblamaslik kerak" [1]. Ushbu yondashuvni tahlil qilib, biz ijtimoiylashuvni shaxsni butun jamiyatga ham, uning alohida guruhlariga ham tanishtirish jarayoniga bog'lashimiz mumkin. Bu inklyuziya shaxsning ijtimoiy rivojlanish uchun tabiiy ehtiyojlari bilan bog'liq. Aqlli inson butun hayoti davomida ijtimoiylashishga intiladi: birinchi navbatda, bu

intilishlar ongsiz darajada aniqlanadi (chaqaloq ota-onalar jamiyatiga muhtoj, boshqalarning e'tiborini jalb qiladigan belgilardan foydalanadi), so'ngra ong darajasiga o'tadi. Ijtimoiylashuv yoshga qarab qadriyat belgisiga aylanadi. Biroq, falsafada, ijtimoiy va individual psixologiyada shaxsning jamiyatdan voz kechishi bilan bog'liq hodisalar o'rganiladi.

Ijtimoiylashuvga qarshilik - bu shaxsning shaxsiy rivojlanishining xususiyatlari tufayli juda keng tarqalgan hodisa. Ijtimoiylashuvga salbiy munosabat shaxsning nomuvofiqlik, individualizm kabi ong shakllarini keltirib chiqaradi. Ushbu shakllarning o'zlari ruhiy kasalliklar deb tasniflash mumkin emas (masalan, autizmdan farqli ravishda). Bular insonning ijtimoiylashuv jarayoni, "shaxsiy Myen" (ego) va "ijtimoiy Myen" o'rtasidagi munosabatlar haqidagi ma'lum qarashlari tahlil qilishga olib keladi.

Binobarin, ijtimoiylashuvga qarshilik, umuman olganda, shaxs uchun xarakterli bo'lmaganiga qaramay, ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida talqin qilinmasligi kerak. E.V.Andriyenko ijtimoiylashuvni shaxsning insoniyat jamiyati sharoitlariga faol moslashishi deb hisoblaydi [2]. Ijtimoiylashtirish oilada boshlanadi, uni jamiyatning miniatyura va soddalashtirilgan modeli deb hisoblash mumkin. Aynan oilada shaxs zarur ijtimoiy tajribani oladi, bu uning o'zgaruvchan ijtimoiy muhitga yanada moslashishiga yordam beradi.

Voyaga etganida, inson allaqachon yetarlicha ijtimoiylashgan, ammo ijtimoiylashuv jarayoni shu bilan tugamaydi. Ijtimoiylashuv shaxs tomonidan yanada mazmunli bo'lgan boshqa darajada sodir bo'ladi. Agar o'smirlik va yoshlik davrida ijtimoiylashuv shaxs uchun muhim jarayon bo'lmasa, kamolot davrida ijtimoiylashuv shaxs tomonidan mazmunli va real tarzda idrok qilinadi.

Voyaga etgan yosh hayotning ancha uzoq bosqichidir, u muhim yosh davrini qamrab oladi. Butun davr mobaynida shaxs uchun yetakchi kasbiy faoliyat yoki moddiy ta'minot bilan bog'liq faoliyatdir. Hayotning ushbu bosqichida inson ijtimoiylashuvning barcha bosqichlarini bosib o'tadi. Keksalik ham hayotning muhim bosqichidir. Ushbu bosqichda ijtimoiylashuv tugallanadi, inson o'zining jamiyatdagi roli, hayotiy faoliyati natijalari haqida fikr yuritadi. Hayot yo'lini qayta

ko'rib chiqish jarayoni ongsiz darajada sodir bo'ladi. Shaxs bu qayta ko'rib chiqish zarurligini tushunadi. Ushbu yosh bosqichida shaxs ijtimoiylashuvga muhtoj emas va jamiyatning tabiiy hayotiy sharoitlarga ko'ra alohida sharoitlarda bo'lgan shaxsga e'tibori ijtimoiylashuvni ta'minlab bermaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Андреева Г. М. Социальная психология: Учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. — 3-е изд., стереотип. — М.: Аспект Пресс, 2016. — 363 с.
2. Андриенко Е. В. Социальная психология: Учебное пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / Е. В. Андриенко; Под ред. В. А. Сластенина. — 4-е изд., стереотип. — М.: ИЦ Академия, 2017. — 264 с.
3. Богданов В. А. Социально-психологические свойства личности / В. А. Богданов. — 9-е изд., перераб. и дополн. — СПб., 2014. — 300 с.
4. Веракса Н. Е. Социальная психология: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования / Н. Е. Веракса, А. Н. Веракса. — 4-е изд., перераб. и дополн. — М.: Академия, 2018. — 224 с
5. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс; Пер. с англ. З.С. Замчук. — 2-е изд., стереотип. — СПб.: Питер, 2016. — 800 с.
- 6.